

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Bargiel pod tytułem
„Zadośćuczynienie pieniężne dla poszkodowanych w wypadkach
komunikacyjnych – kryteria ustalania odpowiedniej sumy”, napisanej w
Instytucie Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach pod kierunkiem Profesora dr hab. Wojciecha Kowalskiego**

1. W ramach recenzowanej rozprawy Doktorantka podjęła ambitne zadanie omówienia bardzo aktualnego i ważkiego społecznie zagadnienia dotyczącego kryteriów ustalania odpowiedniej sumy zadośćuczynienia pieniężnego dla poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych – a zatem problematyki z zakresu odpowiedzialności cywilnoprawnej, ściśle mówiąc z zakresu odpowiedzialności deliktowej.

Autorka stawia sobie za główny cel dysertacji (określony na s. 6) próbę ustalenia definicji „odpowiedniej sumy” zadośćuczynienia dla poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych, wskazując jednocześnie na niekonsekwencję ustawodawcy dotyczącą regulacji tej kwestii, jak również na dwuetapowość procesu dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w omawianych przypadkach, związana z udziałem w nim zakładu ubezpieczeń, jako uczestnika trójstronnego stosunku zobowiązaniowego łączącego go z poszkodowanym w wypadku komunikacyjnym oraz sprawcą szkody. Wobec braku ustawowej definicji pojęcia „odpowiedniej sumy” zadośćuczynienia pieniężnego cel ten uznać należy za ważny i zasługujący na rozważenie w ramach rozprawy doktorskiej – choć można zastanowić się, czy nie należałoby go uzupełnić o kilka celów szczegółowych, o czym niżej.

Doktorantka stawia sobie także następnie (na s. 7 dysertacji) określone pytania szczegółowe, by podjąć próbę odpowiedzi na nie w oparciu o rozważania prowadzone w treści pracy. Dotyczą one następujących kwestii:

- 1) Czy pojęcie „odpowiedniej sumy” zadośćuczynienia jest adekwatne i odpowiada potrzebom praktyki?
- 2) Czy da się tę sumę wyliczyć w oparciu o miarodajne kryteria co pozwala na właściwe jej ustalenie?
- 3) Kto powinien być decydemtem wysokości tej sumy?

Nie negując zasadności postawionych przez Doktorantkę pytań, można się jednak zastanowić, czy nie lepsze byłoby ujęcie ich w formie szczegółowych celów dysertacji i przesunięcie nieco wcześniej, tak by stanowiły uzupełnienie przywołanego na s. 6 celu głównego rozprawy, który wydaje się być nieco zbyt lakoniczny – w tym sensie, że dokonana w pracy analiza ujmuje problem szerzej, nie ograniczając się tylko do próby sformułowania definicji „odpowiedniej sumy”. Wskazanie obok owego celu zasadniczego celów szczegółowych – na bazie wyżej przytoczonych pytań – pozwoliłoby, zdaniem recenzenta lepiej odzwierciedlić treść pracy.

Warto wspomnieć, że aczkolwiek recenzowana rozprawa, koncentrując się na problematyce z zakresu odpowiedzialności deliktowej, obejmuje zasadniczo zagadnienia z zakresu materialnego prawa cywilnego, Doktorantka porusza również zagadnienia prawnoprocesowe, jak również karnoprawne, odnosząc się w jednym z punktów do kwestii zadośćuczynienia jako obowiązku naprawienia szkody w prawie karnym. Zabieg ten, ze względu na złożoność omawianej problematyki ocenić należy pozytywnie, gdyż pozwala on na jej kompletne przedstawienie..

2. W opinii recenzenta wybór tematu rozprawy zasługuje na pełną aprobatę. Jak już wskazywano, problematyka odpowiedzialności cywilnoprawnej, w tym zwłaszcza odpowiedzialności deliktowej, jest problematyką zawsze aktualną, rodzącą wiele pytań zarówno o charakterze teoretycznoprawnym, jak i praktycznym, a przy tym istotną społecznie.

Aktualności nie sposób odmówić zwłaszcza analizowanym przez Doktorantkę zagadnieniom dotyczącym zadośćuczynienia pieniężnego dla poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych. O ile bowiem można polemizować ze stwierdzeniem Doktorantki o notorycznie zwiększającej się liczbie zdarzeń drogowych, w wyniku których dochodzi do obrażeń ciała, rozstroju zdrowia lub zgonu osób poszkodowanych (statystyki wskazują raczej na stabilizację w tym zakresie, a nawet pewną poprawę sytuacji), to nie sposób odmówić słuszności uwadze o zwiększającej się świadomości prawnej osób poszkodowanych (s. 6 dysertacji), oraz rosnącej liczbie spraw sądowych o zadośćuczynienie (s. 7 rozprawy), z czym

wiąże się – na co Doktorantka słusznie wskazuje i co podejmuje w pracy – konieczność podjęcia próby sprecyzowania i usystematyzowania istniejących kryteriów miarkowania wysokości zadośćuczynienia wypracowanych przez judykaturę, a także wskazania propozycji nowych rozwiązań w tym zakresie (s. 6 dysertacji).

Ograniczenie tematyki pracy do wąskiej kategorii deliktów, którymi są wypadki komunikacyjne (na co wskazuje Doktorantka na s. 7 rozprawy) nie stanowi przy tym, zdaniem recenzenta wady przedstawionej dysertacji, lecz, wręcz przeciwnie, może być uznane za jej zaletę, pozwalając Autorce spójnie, kompleksowo i precyzyjnie omówić wybrane zagadnienie. Za uzasadnione uznać należy także ograniczenie przedmiotu rozprawy do lądowych wypadków komunikacyjnych, gdyż próba omówienia w jej ramach także wypadków lotniczych i morskich spowodowałaby konieczność uwzględnienia tak wielu wątków pobocznych i szczególnych regulacji z zakresu zarówno prawa krajowego, jak i międzynarodowego, że spowodowałoby to niewątpliwie zakłócenie spójności całej pracy i powiększenie jej objętości poza ramy zwyczajowo przyjęte dla rozprawy doktorskiej, albo też wymusiłoby spłyconie i pobieżność analizy, ze szkodą dla niewątpliwie wysokich walorów merytorycznych rozprawy.

Wybrane przez Doktorantkę zagadnienie, jak już zaznaczono, kryje w sobie wystarczająco wiele istotnych kwestii prawnych, zarówno teoretycznych jak i praktycznych, by uzasadniać dokonanie jego kompleksowego ujęcia i pogłębionej analizy w rozprawie doktorskiej. Jednocześnie zauważyć należy, że jak dotąd brak jest w polskiej literaturze prawniczej opracowania o charakterze monograficznym omawiającego kompleksowo problematykę kryteriów ustalania odpowiedniej sumy zadośćuczynienia pieniężnego dla poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych. Stąd też, uznać należy, że w tym zakresie recenzowana rozprawa doktorska ma charakter nowatorski, wypełniając istniejącą w nauce prawa lukę. Uwzględnić również należy doniosłość zagadnień dotyczących omawianej problematyki w kontekście związanych z wypadkami komunikacyjnymi istotnych problemów społecznych.

W konkluzji stwierdzić zatem należy, że zakres przedmiotowy przedstawionej dysertacji został gruntownie przemyślany – nie nasuwa on istotnych uwag krytycznych. Również sam wybór tematu rozprawy doktorskiej, jego ujęcie, jak i celowość monograficznego opracowania podjętej problematyki, nie budzą wątpliwości, zarówno ze względu na jej znaczenie prawne, jak i społeczne.

3. Konstrukcja pracy zasadniczo jest logiczna i uzasadniona, jeśli chodzi o kolejność rozdziałów, można natomiast mieć pewne zastrzeżenia co do jej przejrzystości. Rozprawa składa się z wprowadzenia oraz siedmiu rozdziałów, z których ostatni, zatytułowany „wnioski i propozycje zmian w zakresie metod uzyskania skonkretyzowanych kryteriów ustalających odpowiednią sumę zadośćuczynienia”, pełni w istocie również funkcję podsumowania pracy – którego wydzielenie byłoby, zdaniem recenzenta konstrukcyjnie uzasadnione. Dysertacja zawiera także wykaz skrótów i „bibliografię”, w której ujęto zbiorczo zarówno pozycję z zakresu literatury przedmiotu, jak i źródła internetowe oraz akty prawne i orzeczenia sądów. Zdaniem recenzenta, ze względu na przejrzystość wykazu źródeł, sporządzenie odrębnego wykazu aktów prawnych i wykazu wykorzystanych orzeczeń sądowych, byłoby konstrukcyjnie zabiegiem o wiele lepszym.

Do zwiększenia przejrzystości pracy mogłoby przyczynić się także – zdaniem recenzenta – wyraźniejsze wyodrębnienie w treści pracy poszczególnych rozdziałów – w formie nagłówków i następnie odrębne numerowanie punktów w ramach każdego rozdziału z osobna, a nie stosowanie ciągłej numeracji punktowej.

W rozpoczynającym dysertację wprowadzeniu, Autorka przekonująco uzasadnia wybór tematyki rozprawy, wskazuje na jej cel i pytania rodzące się na tle omawianej problematyki, wymienia przyjęte metody badawcze, oraz przedstawia skrótowy zarys treści poszczególnych rozdziałów pracy.

W rozdziale pierwszym Autorka dokonuje krótkiej analizy historycznoprawnej, poprzez przedstawienie okoliczności powstania i rozwoju instytucji obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego w prawie polskim, od roku 1918, po czasy współczesne. Wskazano zwłaszcza na znaczenie dla omawianej problematyki rozwiązań przyjętych w przepisach Kodeksu zobowiązań z 1933 roku. Zabrakło natomiast rozważań o charakterze prawnoporównawczym, ukazujących ewolucję tej kwestii w prawie innych wybranych państw. Brak analizy prawnoporównawczej stanowi zresztą pewien mankament całej pracy, skupionej zasadniczo na prawie, orzecznictwie i praktyce krajowej.

Rozdział drugi poświęcony został omówieniu kwestii ogólnych i zdefiniowaniu pojęć odnoszących się do problematyki będącej przedmiotem pracy, co pozwoliło na jej precyzyjne określenie. Omówione w nim zostały założenia cywilnoprawnej odpowiedzialności odszkodowawczej, jej źródła oraz zasady i funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej.

W rozdziale trzecim Autorka przechodzi bezpośrednio do omówienia problematyki odpowiedzialności cywilnej za szkodę komunikacyjną, słusznie wskazując zasadę ryzyka jako fundament odpowiedzialności odszkodowawczej w tego typu przypadkach. Następnie dokonuje analizy przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej oraz okoliczności wyłączających odpowiedzialność na zasadzie ryzyka, co umożliwia płynne i logiczne przejście do omówienia zagadnienia odpowiedzialności za szkodę komunikacyjną, ponoszoną na zasadach ogólnych. Warto wspomnieć o przejrzystym i logicznym układzie tego rozdziału.

Czwarty rozdział dysertacji poświęcony został zagadnieniom dotyczącym samego poszkodowanego w wyniku wypadku komunikacyjnego oraz kwestii przysługujących mu w związku z takim zdarzeniem roszczeń. Doktorantka na wstępie poddała dogłębnej analizie samo pojęcie osoby poszkodowanej, by następnie przejść do omówienia przysługujących jej roszczeń – w tym zwłaszcza roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Omawia również problem przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia rozmiarów szkody, jak również kwestię przedawnienia przysługujących mu roszczeń.

Ciekawy, częściowo empiryczny charakter mają rozdziały piąty i szósty, dotyczące kwestii dochodzenia roszczenia odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, oraz kryteriów ustalania odpowiedniej sumy zadośćuczynienia. Autorka koncentruje się na problematyce związanej z rolą, którą pełni w takim przypadku zakład ubezpieczeń, w ramach trójstronnego stosunku zobowiązaniowego, łączącego go ze sprawcą szkody oraz poszkodowanym. W ramach tych rozdziałów omówione zostały teoretyczne i praktyczne problemy powstające w postępowaniu likwidacyjnym przed ubezpieczycielem, w tym zwłaszcza kwestia zgłaszania szkody do zakładu ubezpieczeń i przebieg postępowania prowadzonego przez zakład ubezpieczeń – w kontekście głównego problemu pracy, czyli kwestii ustalenia „odpowiedniej sumy” zadośćuczynienia dla poszkodowanego w wypadku komunikacyjnym. Autorka odnosi się również do istotnych nie tylko z punktu widzenia prawnego, lecz także społecznego kwestii – nierówności podmiotowej w wypadku sporu pomiędzy poszkodowanym a ubezpieczycielem (choć niekiedy jej wywody ocierają się tutaj nieco o publicystykę), przewlekłości procesów sądowych w kwestii zadośćuczynienia dla poszkodowanego w wypadku komunikacyjnym i granic swobody sędziowskiej w tym zakresie.

Ostatni, siódmy rozdział, pełni zarazem, jak już zaznaczono, funkcję podsumowania. Doktorantka dokonuje w nim oceny zasad aktualnego ustalania odpowiedniej sumy

zadośćuczynienia a także przedstawiono propozycje *de lege ferenda* w zakresie precyzyjnego określenia obowiązków zakładu ubezpieczeń, powinności poszkodowanego a także opracowania metody uzyskania skonkretyzowanych kryteriów w zakresie ustalania wysokości zadośćuczynienia – w którym to zakresie, jak słusznie wskazuje Doktorantka istnieją w orzecznictwie rażąco dysproporcje (s. 225 dysertacji). Wśród propozycji *de lege ferenda*, Autorka postuluje opracowanie i stosowanie odrębnej tabeli uszczerbków na zdrowiu, zawierającą również możliwość określenia wszystkich czynników mających wpływ na ustalenie wysokości odszkodowania (s. 226 dysertacji) co, w opinii Autorki, mogłoby przyczynić się do zminimalizowania ryzyka arbitralności rozstrzygnięć w sprawach o równorzędnym stanie faktycznym. Propozycja ta wpisuje się zresztą w szerszy trend widoczny wśród części doktryny, co w do sposobu ustalania wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, dotykając również kwestii zakresu swobody uznania sędziowskiego.

W pracy brak jest natomiast wyodrębnionego podsumowania, co, jak już zaznaczono, w opinii recenzenta stanowi pewną wadę konstrukcji pracy – podobnie jak sposób uszeregowania źródeł w kończącej pracę bibliografii, ujmującej łącznie pozycje z zakresu literatury przedmiotu (uszeregowane przy tym wadliwie wg. inicjału imienia a nie nazwisk autorów), orzeczenia sądowe i akty prawne.

4. Doktorantka w recenzowanej rozprawie stosuje, jako główną metodę badawczą, metodę formalno-dogmatyczną, posługując się nią w sposób sprawny, wskazujący na dobre zaznajomienie się w omawianą problematyką. Jako uzupełniające metody badawcze Doktorant stosuje metodę historyczną oraz empiryczną – zarówno poprzez analizę praktyki orzeczniczej, jak i praktyki działania zakładów ubezpieczeń w przypadkach postępowań likwidacyjnych dotyczących wypadków komunikacyjnych.

Autorka wykazała się przy tym dobrą znajomością orzecznictwa dotyczącego problematyki pracy, którego przykłady, ilustrujące i dopełniające tok wywodu, zostały dobrane w sposób trafny i wnikliwie przeanalizowane. Mocną stroną pracy stanowi także jej solidne osadzenie w praktyce obrotu – w kontekście działalności i roli zakładów ubezpieczeń oraz w kontekście społecznym.

Mankament pracy, w opinii recenzenta stanowi natomiast brak wydzielonej w osobnym punkcie (bądź nawet rozdziale) analizy o charakterze prawno-porównawczym, która niewątpliwie przyczyniłaby się do dalszego podniesienia walorów naukowych rozprawy, poprzez wskazanie ewentualnych modelowych rozwiązań dotyczących sposobu ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego dla poszkodowanych w wypadkach

komunikacyjnych w różnych systemach prawnych, co z kolei mogłoby stanowić ciekawą podstawę do sformułowania kolejnych postulatów *de lege ferenda*, jak również skonfrontowania tych przez Autorkę zaproponowanych z rozwiązaniami funkcjonującymi już w innych systemach prawnych.

5. Dysertacja napisana została dobrym językiem prawniczym w sposób wskazujący na dobre opanowanie techniki pisarskiej i umiejętność prawidłowego prowadzenia wywodu naukowego. Niekiedy zdarzają się pewne niejasności terminologiczne – przykładowo Autorka używa zarówno określenia „wypadek komunikacyjny”, jak i „zdarzenie drogowe” (np. s. 98 dysertacji), nie doprecyzowując ich wzajemnych relacji, na ogół jednak strona warsztatowa pracy nie nasuwa istotnych zastrzeżeń.

Dostępna literatura przedmiotu została przez Doktorantkę wykorzystana właściwie, choć – w związku z brakiem analizy prawnoporównawczej – ogranicza się do literatury polskojęzycznej. Zawarte w rozprawie twierdzenia zostały właściwie osadzone w poglądach doktryny a także dobrze poparte analizą dotyczącą omawianej problematyki orzecznictwa oraz praktyki obrotu.

Dokonując oceny merytorycznej oraz wartości naukowej recenzowanej rozprawy, wskazać należy, że, w opinii recenzenta, zawiera ona kompetentnie przedstawione kompendium wiedzy o badanej konstrukcji prawnej, które, dzięki dokonanej analizie orzecznictwa oraz praktyki obrotu może mieć także duże znaczenie praktyczne. Kompendium to, w zakresie objętym tematem rozprawy, uznać należy za zupełne.

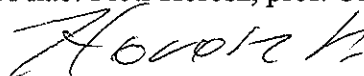
Z elementów oryginalnych pracy, decydujących o jej wartości naukowej należy tytułem przykładu wymienić szczegółową analizę Autorki dotyczące znaczenia i zakresu pojęcia „osoby poszkodowanej” w wypadku komunikacyjnym (s. 90 i nast. dysertacji), mocno osadzone w orzecznictwie rozważania odnoszące się do kwestii „odpowiedniej sumy” tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (s. 100 i nast. dysertacji), czy też, odnoszące się z kolei do praktyki obrotu fragmenty dotyczące problemu skuteczności postępowania likwidacyjnego w zakresie ustalania wysokości zadośćuczynienia (s. 146 i nast. dysertacji). Doktorantka słusznie wskazuje przy tym na faktyczny brak równości stron takiego postępowania (poszkodowanego i ubezpieczyciela), czego konsekwencją jest przerzucenie zasadniczego ciężaru tego postępowania – mającego w opinii Sądu Najwyższego charakter niesporny – na zakład ubezpieczeń.

Również przedstawione przez Doktorantkę wnioski *de lege ferenda* są co do zasady trafne, dobrze sformułowane i przekonująco uzasadnione, zarówno od strony teoretycznoprawnej, jak i w kontekście praktyki orzeczniczej.

W opinii recenzenta zarówno stronę merytoryczną przedstawionej rozprawy doktorskiej, jak i jej wartość naukową ocenić zatem należy pozytywnie.

5. Podsumowując powyższe rozważania, uznać należy, że przedstawiona do recenzji dysertacja Pani Magister Aleksandry Bargiel, zarówno ze względu na trafnie dokonany wybór tematu, dobry poziom prowadzonych badań, rzetelność dokumentacyjną, jak też sprawnie opanowany warsztat badawczy, spełnia, w opinii recenzenta, wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, dając pełną podstawę do dalszego prowadzenia przewodu doktorskiego Pani Magister Aleksandry Bargiel.

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK

Katowice, dnia 08 kwietnia 2023 r.